

УДК 343: 349.6 (477)
DOI 10.32782/chasopyskiivp/2022-1-9

Харь Інна Олексіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури та докторантури
Київського інституту інтелектуальної власності
та права Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-7676-8273

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 238 КК УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

У статті досліджено теоретичні та практичні проблеми безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення. Звертається увага на те, що проблема безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення до цього часу не знайшла свого належного дослідження. У роботі акцентується увага на важливому значенні для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності розуміння безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК України (далі ст. 238 КК). Авторкою піддані критичному аналізу існуючі численні точки зору стосовно безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення.

З метою оптимального визначення основного і додаткового безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК, в роботі враховані позитивні положення з існуючих точок зору фахівців з означеної проблеми. Авторка статті звертає увагу на те, що для належного з'ясування об'єктів цього кримінального правопорушення необхідно дослідити структуру досліджуваних суспільних відносин, оскільки така стосовно цього діяння не підлягала дослідженню.

Крім того для з'ясування безпосереднього об'єкта означеного кримінального правопорушення вивчені кримінальні провадження та відповідна нормативна база.

Дослідивши структуру суспільних відносин, існуючі погляди на об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК, у цій статті запропоновано формулювання основного та додаткового безпосередніх об'єктів цього діяння.

Ключові слова: суспільні відносини, основний безпосередній об'єкт, кримінальне правопорушення, структура об'єкта кримінального правопорушення, екологічний стан, захворюваність населення.

Khar Inna. The direct object of the criminal offense provided for in Article 238 of the Criminal Code of Ukraine: theoretical and practical problems

The article examines the theoretical and practical problems of the direct object of the criminal offense of concealment or misrepresentation of information about the ecological status or morbidity of the population. Attention is drawn to the fact that the problem of the direct object of this criminal offense has not yet found its proper study. The paper emphasizes the importance for the theory of criminal law and law enforcement understanding of the immediate object of the criminal offense under Art. 238 of the Criminal Code of Ukraine (Article 238 of the Criminal Code). The author critically analyzes the existing numerous points of view regarding the direct object of the criminal offense of concealment or misrepresentation of information about the ecological condition or morbidity of the population.

In order to optimally determine the main and additional direct objects of the criminal offense under Art. 238 of the Criminal Code, the paper takes into account the positive provisions of the existing views of experts on this issue. The author of the article draws attention to the fact that in order to properly clarify the objects of this criminal offense, it is necessary to investigate the structure of the studied social relations, as such in relation to this act was not subject to investigation.

In addition, in order to clarify the direct object of the specified criminal offense, criminal proceedings and the relevant regulatory framework were studied.

Having studied the structure of public relations, the existing views on the object of the criminal offense under Art. 238 of the Criminal Code, this article proposes the formulation of the main and additional direct objects of this act.

Key words: public relations, main direct object, criminal offense, structure of object of criminal offense, ecological condition, morbidity of the population.

Основний текст статті. Сприймаючи положення, яке має місце в юридичній літературі, що під родовим об'єктом кримінальних правопору-

шень проти навколишнього природного середовища (складовими яких є приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або

захворюваність населення) є суспільні відносини з приводу умов, що виникають у межах території держави України, створюють сприятливі умови життєдіяльності, є природною умовою життя та забезпечують існування багатфункціональної збалансованої єдиної системи, до якої належить і людина (що й утворює навколишнє природне середовище), її охорону, раціональне використання, оздоровлення і відтворення такої системи для теперішніх і майбутніх поколінь, яка гарантуватиме безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище [1, с. 125], – перейдемо до дослідження безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, що нами з'ясовується.

Для теорії кримінального права, а також правозастосовної діяльності, істотне значення має належне розуміння безпосереднього об'єкта конкретного кримінального правопорушення (у нашому випадку діяння, передбаченого ст. 238 КК). У теорії кримінального права є загальновизнаним той факт, що під безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення слід розуміти конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону закону про кримінальну відповідальність, яким заподіюється істотна шкода певним діянням, що підпадає під ознаки конкретного складу кримінального правопорушення [2, с. 88; 3, с. 82]. У цьому сенсі звертаємо увагу на те, що не в кожному випадку конкретне кримінальне правопорушення завдає істотної шкоди лише одним суспільним відносинам, але й важливо знати, що існують діяння, які одночасно посягають на двоє і більше суспільних відносин (це, зокрема, стосується і кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК). Тому, в теорії кримінального права поряд з класифікацією об'єктів «по вертикалі» має місце класифікація їх «по горизонталі». Її сутність полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють як основний, так і додатковий об'єкти [2, с. 70-74].

У кримінальних правопорушеннях, які мають два або кілька безпосередніх об'єктів (до них належить діяння, передбачене ст. 238 КК України) законодавець виділяє, або зі змісту статті випливає, один об'єкт, на який спрямоване злочинне посягання, що і обумовлює місце правової норми у структурі розділів Особливої частини КК. У джерелах з кримінального права такий об'єкт, зазвичай, називають основним безпосереднім об'єктом, а об'єкт, якому завдається істотна шкода поряд з основним – додатковим безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення [3, с. 34]. Слід акцентувати увагу

на тому, що основним безпосереднім об'єктом того чи іншого кримінального правопорушення є завжди конкретні суспільні відносини, що в першу чергу прагнуть поставити під охорону законодавець, визнаючи суспільно небезпечне діяння злочинним [4, с. 76-77].

Дослідження джерел з кримінального права дає нам підстави стверджувати, що коли йдеться про безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, то слід зважати на те, що місце конкретної кримінально-правової норми (у нашому випадку ст. 238 КК) у законодавстві про кримінальну відповідальність визначається з урахуванням захисту не тільки родового, а й основного безпосереднього об'єкта, в тому числі який ми і досліджуємо. Крім того, важливо акцентувати увагу на тому, що додатковим безпосереднім об'єктом діяння є суспільні відносини, яким також завдається істотна шкода завжди [2, с. 70-74].

В існуючих працях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК: 1) одні автори під таким розуміють встановлений з метою забезпечення екологічної безпеки та захисту здоров'я людей, збереження тваринного і рослинного світу, порядок інформування про екологічний стан та стан захворюваності населення, а також право громадян на отримання у встановленому законодавством порядку повної, достовірної та своєчасної інформації про стан навколишнього природного середовища, здоров'я населення, наявні та можливі фактори ризику для нього та їх ступінь, про надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, що виникли або можуть виникнути, про рівні опромінювання людини та захист від впливу іонізуючих випромінювань у місцях проживання чи роботи [5, с. 727]; 2) другі – стверджують, що об'єктом цього діяння є здоров'я населення, економічні інтереси держави та суб'єктів господарювання, а також суспільні відносини по підтриманню задовільного екологічного стану в Україні [6, с. 403]; 3) треті – наполягають, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, що нами аналізується, є суспільні відносини, пов'язані із встановленим порядком інформування про екологічне чи радіаційне забруднення території, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення на цих територіях [7, с. 419]; 4) четверті вважають, що безпосереднім об'єктом цього діяння є порядок забезпечення екологічної безпеки шляхом інформування населення про екологічний стан навколишнього природного середовища, небез-

печний для здоров'я людей та для тваринного і рослинного світу, та стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою [8, с. 277]; 5) п'яті – наполягають на тому, що об'єктом указанного кримінального правопорушення є здоров'я населення, рослинний і тваринний світ, інтереси держави з підтримання задовільного екологічного стану в Україні [9, с. 501]; 6) шості – переконані, що об'єктом цього діяння є конституційне право громадян на інформацію про стан оточуючого середовища (ч. 2 ст. 50 Конституції України) [10, с. 424]; 7) сьомі – наголошують, що основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують умови, за яких населення отримує належну інформованість про екологічний стан або захворюваність населення та протидію приховуванню і перекручуванню таких відомостей [1, с. 130], а додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя людей, їх здоров'я, флори і фауни [1, с. 130]; 8) восьмі – визначають безпосередній об'єкт цього кримінального правопорушення як порядок інформування про екологічне чи радіаційне забруднення території, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний і тваринний світ, а також на стан захворюваності населення на цих територіях [11, с. 20].

Існує також думка, що безпосереднім об'єктом цього діяння, є право вільного доступу до інформації про екологічну безпеку довкілля [12, с. 491].

З метою оптимального визначення основного безпосереднього та додаткового безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК, необхідно врахувати всі позитивні підходи до розуміння суспільних відносин, які поставлені під охорону зазначеної статті цього Кодексу. З названих вище суджень, на наш погляд, можна зупинитись на тому, що: 1) безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення слід визнати суспільні відносини (а не порядок інформування про екологічний стан та стан захворюваності населення, а також право громадян на отримання у встановленому порядку повної, достовірної та своєчасної інформації про стан навколишнього природного середовища, здоров'я населення, наявні та можливі фактори ризику тощо, як це визначає О. О. Дудоров). Крім того, об'єктом цього діяння не може бути порядок забезпечення екологічної безпеки шляхом інформування населення тощо, як це зазначає В. А. Клименко. Також об'єктом цього кримінального правопорушення не може бути порядок інформування про екологічне чи

радіаційне забруднення тощо, як це стверджує П. С. Берзін. На підтвердження нашої позиції, потрібно звернутися до висловлювання з цього приводу професорів Є. М. Жевлакова, Ю. І. Ляпунова, які, критикуючи нормативістський підхід відносно розгляду поняття «об'єкт кримінального правопорушення», зазначали, що порядок чи то проведення, чи здійснення або використання, або інформування, не може бути відносинами у сфері охорони навколишнього природного середовища, а лише регламентує його використання [13, с. 4-5; 14, с. 13]. Такий підхід спирається на те, що це кримінальне правопорушення, поміщене в Розділі VIII Особливої частини КК України («Кримінальні правопорушення проти довкілля»), а не в інших розділах цього Кодексу, оскільки законодавець поставив тут за мету в першу чергу охорону відносин з приводу природних об'єктів. Не можна погодитися із твердженням С.Б. Гавриша, що безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є здоров'я населення, або екологічні інтереси держави та суб'єктів господарювання, оскільки законодавець цією статтею (ст. 238 КК) в першу чергу ставить під охорону навколишнє природне середовище, а не здоров'я населення і не економічні інтереси. Крім того, використання цим автором положення «суспільні відносини по підтриманню задовільного екологічного стану в Україні», суперечить його власній концепції об'єкта кримінального правопорушення і не відповідає змісту об'єкта цього діяння. Крім того, недостатньо обґрунтованою є думка А.Н. Миколаєнка стосовно безпосереднього об'єкта цього діяння, що ним є здоров'я населення, рослинний і тваринний світ, інтереси держави з підтримання задовільного екологічного стану в Україні. Цей науковець бачить об'єкт не в якості суспільних відносин, а в якості об'єктів природи (тобто предмети, інтереси), але вони є лише приводом для створення суспільних відносин тощо. Крім того, не можна погодитися з Д. І. Крупком, що об'єктом цього кримінального правопорушення є конституційне право громадян на інформацію про стан оточуючого середовища. Таке заперечення зумовлено критикою нормативістського підходу до об'єкта, оскільки право не є суспільними відносинами з приводу охорони певного зрізу відносин, що стосуються навколишнього природного середовища. Крім того, важко погодитися з твердженням В.І. Антипова, що безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є право вільного доступу до інформації про екологічну безпеку довкілля, оскільки автор цього погляду відходить від концепції об'єкта як суспільних

відносин, а також, що ця норма зобов'язує суб'єктів інформування доносити таку інформацію, а не право на інформування про екологічний або радіаційний стан, а так само про стан захворюваності населення.

Нам більш імпонує позиція В.К. Матвійчука стосовно безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення. Це зумовлено тим, що цей науковець дотримується концепції об'єкта як суспільних відносин. Крім того, нам сприйнятлива позиція про наявність у цьому діяння як основного, так і додаткового безпосередніх об'єктів. Проте, і судження В.К. Матвійчука на безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК потребує певного уточнення.

Слід звернути увагу на те, що викладене ще не дає можливості на підставі аналізу, що нами зроблений, дати вичерпну відповідь відносно безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення. Це викликає потребу в дослідженні структурних елементів цих суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність (ст. 238 КК). Загально-визнаним є той факт, що винний при вчиненні цього кримінального правопорушення впливає на предмет відносин і своїми діями порушує або намагається порушити суспільні відносини, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, тобто завдає їм істотної шкоди.

На виконання запропонованого нами підходу, сприймемо за основу структуру суспільних відносин, що має місце в літературі з кримінального права, яку підтримує більшість науковців: 1) це – суб'єкти (носії) відносин; 2) це – предмет, з приводу якого існують відносини (тобто це те, з приводу чого існують відносини); 3) це – соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність, як зміст відносин) [15, с. 35-48]. Маючи такі, і зазначені вище, теоретичні положення, продовжимо дослідження безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК.

Проведене нами дослідження свідчить, що в юридичній літературі, звичайно, відсутня якась позиція відносно того, хто може бути суб'єктом відносин у площині кримінально-правової охорони досліджуваних відносин, а точніше, цьому питанню увага взагалі не приділялась. Аналіз існуючих джерел, що стосуються цієї проблеми, та проведення опитування студентів юридичних факультетів, працівників суду та правоохоронних органів дає нам підстави визначитися з

суб'єктами суспільних відносин у сфері забезпечення умов з належним доведенням відомостей до адресатів службовими особами про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою, проти яких спрямоване це злочинне діяння. Такими суб'єктами суспільних відносин, що нами зазначені вище, являються окремі фізичні особи, юридичні особи, в тому числі і службові особи, які є, згідно чинного законодавства України, учасниками цих відносин, зв'язані з організацією, доведенням відомостей до адресатів. Тобто, суб'єктами або учасниками зазначених вище відносин можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Для досягнення мети охорони відносин, що забезпечують умови з належного доведення службовими особами відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і таких, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою є не тільки виявлення осіб, які вчинили це кримінальне правопорушення, притягнення їх до кримінальної відповідальності, але й забезпечення від ухилення від виконання відповідними службовими особами своїх обов'язків. Дослідження суб'єктів указаних суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах дасть змогу визначити на науковій основі ті суспільні відносини, які виступають об'єктом цього кримінального правопорушення. Цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах законодавець частково використав у ст. 238 КК, як для визначення меж дії та закону про кримінальну відповідальність, так і для вказівки на ті суспільні відносини, є об'єктом цього кримінального правопорушення. Вивчення кримінальних проваджень цієї категорії справ, ми встановили, що у всіх випадках (100% справ) одним із суб'єктів цих суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, обов'язково була фізична особа (людина).

З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, що аналізуються, ми звернулися до законодавчих і підзаконних актів

а також слідчої та судової практики. Так, аналіз законодавчих та підзаконних актів, що стосуються суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони належного доведення до адресатів відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також на стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою свідчить, що іншою стороною суб'єктивного складу таких відносин, які є елементом об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК України, виступають як фізичні, так і юридичні особи відповідно до чинного законодавства України [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31].

Аналіз соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав та обов'язків (статусу), іншими словами соціального взаємозв'язку у суспільних відносинах, має, на нашу думку, певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону (ст. 238 КК). Отже, робити повним перелік суб'єктів суспільних відносин (безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК) немає необхідності. Важливо, на наше переконання, лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше можуть впливати на зміст цих відносин та межі кримінальної відповідальності за це діяння. Про це переконливо свідчить і судова практика. Так, суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус та роль у досліджуваних суспільних відносинах.

Наступним структурним елементом відносин є соціальний взаємозв'язок у суспільних відносинах, які забезпечують від приховування або умисного перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а так само про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою тощо. Такий структурний елемент суспільних відносин, що нами досліджується, а саме, соціальний взаємозв'язок, в юридичній літературі справедливо розглядається як засіб самих відносин [32, с. 5; 33, с. 4]. Цей

зв'язок, як свідчить дослідження, може виявитися як на рівні індивідуальної взаємодії суб'єктів, так і у взаємодії людських спільнот, а також і індивідуумів із відповідними спільнотами, як елементами соціуму. Зовні цей соціальний зв'язок проявляється, як показує вивчення нами кримінальних проваджень і нормативної бази, що стосуються відносин, що нами аналізуються, а також опитування працівників правоохоронних органів та суду в таких формах діяльності, як виконання обов'язків із забезпечення умов з належного доведення до адресатів відомостей про екологічний стан або захворюваність населення. Це, зокрема, має відбуватися: 1) на законодавчому рівні – підготовка несуперечливих нормативно-правових актів, які були б зрозумілими населенню та особам, які зобов'язані надавати належну інформацію про екологічний, в тому числі і радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою; 2) в інструктивних заходах; 3) в заходах організаційного характеру; 4) в експертній діяльності для з'ясування екологічного, радіаційного стану та стану захворюваності населення тощо.

Нас цікавить, як це слідує з нашого дослідження, соціальний зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів суспільних відносин, які забезпечують умови з належного доведення до адресатів відомостей про екологічний, а так само радіаційний, стан, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою, тобто їх взаємодії. Проте, слід зазначити, що інтерес суб'єктів суспільних відносин – це лише певна форма прояву, вираження, реалізації суспільних відносин, яка може відбутися через поведінку суб'єктів відносин, але не самі суспільні відносини як результат.

Для визначення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК мають враховуватися лише ті суспільні відносини, що відповідають інтересам всього суспільства, а не інтересам окремої особи на її розсуд чи певні вподобання. Такими можуть бути лише позитивні відносини, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, в нашому випадку суспільні відносини, що забезпечують умови з належного донесення відомостей про екологічний, а так само радіаційний стан,

а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою.

Дотримуючись концепцій, що предмет кримінального правопорушення і предмет суспільних відносин у складі діяння не одне і те ж, а тому для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 238 КК України, предметом відносин є умови, що забезпечують належне, у відповідності з чинним законодавством доведення до адресатів відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також стан про захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, тощо.

Висновки. Дослідивши структуру суспільних відносин, існуючі точки зору, можна запропонувати формулювання основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, перед-

баченого ст. 238 КК України: 1) основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують умови з належного, тобто встановленого чинним законодавством, доведення до адресатів відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки з метою гарантування безпечного для життя навколишнього природного середовища; 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей, убезпечення захворюваності населення та інших тяжких наслідків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія. К. : Національна академія управління, 2011. 368 с.
2. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в Советском уголовном праве. Харьков : Высшая школа, 1988. 198 с.
3. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [Навчальний посібник]. Харків : Українська юридична академія, 1994. 80 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ – Харків : Юринком Інтер – Право, 2002. 416 с.
5. Дудоров О.О. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. [9-те вид., переробл. та допов.]. К. : Юридична думка, 2012. С. 720–782.
6. Гавриш С.Б. Коментар до ст. 238 КК України. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2-х т. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. [5-те вид. допов.]. Х. : Право, 2013. С. 402–407.
7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков та ін.; за заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. К.: «Форум». ч. 2, 2001. С. 944.
8. Клименко В.А. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. К. : Юридична наука, 2004. С. 267–317.
9. Миколенко А.Н. Преступления против окружающей среды. Уголовный кодекс Украины. Комментарий; под. ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. Харьков : ООО «Одиссей», 2001. С. 496–540.
10. Крупко Д.И. Преступления против окружающей среды. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник; под. ред. заслуженного деятеля науки и техники Украины, доктора юрид. наук, профессора Е.Л. Стрельцова. Х. : ООО «Одиссей», 2002. С. 403–425.
11. Берзін П.С. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2-х т. – Т. 2; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. [3-те вид. перероб. та допов.]. К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. С. 6–76.
12. Антипов В.І. Коментар до ст.238 КК України. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. [4-те вид. переробл. та доповн.]; відповідальний ред. С.С. Яценко. К. : А.С.К., 2006. С. 491–493.
13. Жевлаков Э.Н. Понятие экологических преступлений. Объект и система. Проблемы борьбы с экологическими правонарушениями в свете решений XXVII съезда КПСС. М. : ВЮЗИ, 1990. С. 5–24.
14. Ляпунов Ю. Уголовно-правовая охрана природы в СССР. Советская юстиция. 1973. № 23. С. 11–15.
15. Сміх В.В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: Монографія / За заг. ред. проф. М.І. Мельника, В.В. Сміх. К. : Атіка – Н, 2012. 200 с.

16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991р. № 1264-ХІІ. (Редакція від 01.01.2022) Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
17. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 р. № 39-95-ВР. (Редакція від 01.01.2022) Відомості Верховної Ради України. 1995. № 12. Ст. 82. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Про видобування та переробку уранових руд: Закон України від 19 листопада 1997 р. № 645 / 97-ВР. (Редакція від 24.11.2019) Відомості Верховної Ради України. 1998. № 11-12. Ст. 41. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР. (Редакція від 24.02.2020,) Відомості Верховної Ради України. 1998. № 22. Ст. 115. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012, № 5403-VI. (Редакція від 03.04.2022) Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013. № 34–35. ст. 458. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
21. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 р. № 1908-III. (Редакція від 28.12.2015) Відомості Верховної Ради України. 2000. № 42. Ст. 348. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>
22. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ. (Редакція від 01.01.2022) Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
23. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. (Редакція від 19.02.2022) Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
24. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. (Редакція від 13.05.2022). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017. № 29. ст. 315. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
25. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017, № 275. (Редакція від 01.01.2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>
26. Про порядок і періодичність обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну, обстановку та стан захворюваності населення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 100 від 28.04.1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-90-%D0%BF#Text>. Заголовок з екрану.
27. Про затвердження Положення про метрологічну службу Державної служби України з надзвичайних ситуацій: Наказ від 27.07.2017 № 396 Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0396388-17#Text>
28. Про затвердження Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.1999 р. № 1109 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 р. № 1217. Офіційний вісник України від 09.07.1999. №25. Ст.127. (Редакція від 23.07.2014) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-99-%D0%BF#Text>
29. Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 01.11.2005. № 397. Офіційний вісник України. 2005 р. № 51. Ст. 3223. (Редакція від 18.07.2011) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1510-05#Text>
30. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21.09.2000 р. № 1989-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 47. Ст. 405. (Редакція від 10.06.2012) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>
31. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. Офіційний вісник України від 16.04.1998. № 13. Ст. 91. (Ред. від 01.09.2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF#Text>
32. Таций В.Я. Преступление против природных богатств СССР. Уголовное право УССР: Особенная часть: Учебник. Под ред. М.И. Бажанова и др. К. : Высшая школа. Головное изд-во, 1989. 503 с.
33. Іщенко О.М., Матвійчук В.К., Єросова І.Ю. Кримінально-правовий захист атмосферного повітря: Навчальний посібник. К. : РВВ МВС України, 1994. 64 с.
34. Никифоров Б.С. Объект преступления по Советскому уголовному праву. М.: Госюриздат, 1960. 229 с.
35. Дроздов А.В. Человек и общественные отношения. Л. : Изд-во Ленингр. Гос. Ун-та, 1966. 124 с.

REFERENCES:

1. Matviychuk V.K. Teoretychni ta prykladni problemy kryminal'no-pravovoyi okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho sere dovysheha: Monohrafiya. K. : Natsional'na akademiya upravlinnya, 2011. 368 s. [in Ukrainian]
2. Tatsyy V.YA. Ob'ekt y predmet prestuplenyya v Sovet'skom uholovnom prave. Khar'kov : Vysshaya shkola, 1988. 198 s.
3. Tatsiy V.YA. Ob'yekt i predmet zlochynu v kryminal'nomu pravi Ukrayiny: [Navchal'nyy posibnyk]. Kharkiv : Ukrayins'ka yurydychna akademiya, 1994. 80 s.
4. Kryminal'ne pravo Ukrayiny: Zahal'na chastyna: [pidruchnyk dlya stud. yuryd. spets. vyshch. zakladiv osvity] / M.I. Bazhanov, YU.V. Baulin, V.I. Borysov ta in.; za red. prof. M.I. Bazhanova, V.V. Stashysa, V.YA. Tatsiya. Kyiv – Kharkiv : Yurydnom Inter – Pravo, 2002. 416 s.
5. Dudorov O.O. Zlochyny proty dovkillya. Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny / Za red. M.I. Mel'nyka, M.I. Khavronyuka. [9-te vyd., pererobl. ta dopov.]. K. : Yurydychna dumka, 2012. S. 720–782.

6. Havrysh S.B. Komentar do st. 238 KK Ukrainy. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyy komentar: U 2-kh t. - T. 2: Osoblyva chastyna /YU.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tyutyuhin ta in.; za zah. red. V.YA. Tatsiya, V.P. Pshonky, V.I. Borysova, V.I. Tyutyuhina. [5-te vyd. dopov.]. KH. : Pravo, 2013. S. 402-407.
7. Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrainy / P.P. Andrushko, O.F. Bantyshev, V.O. Hlushkov ta in.; za zah. red. Poteben'ka M.O., Honcharenka V.H. K.: «Forum». ch.2, 2001. S. 944.
8. Klimenko V.A. Zlochyni proti dovkillya. Kryminal'ne pravo Ukraïni. Osoblyva chastina: Pidruchnik (Yu.V. Aleksandrov, O.O. Dudorov, V.A. Klimenko ta in.) / Za red. M.I. Mel'nika, V.A. Klimenka. K. : Yuridichna nauka, 2004. S. 267-317.
9. Mikolenko A.N. Prestupleniya protiv okruzhayushchey sredy. Ugolovnyy kodeks Ukrainy. Kommentariy; pod. red. YU.A. Karmazina i Ye.L. Strel'tsova. Khar'kov : OOO «Odyssey», 2001. S. 496-540.
10. Krupko D.I. Prestupleniya protiv okruzhayushchey sredy. Ugolovnoye pravo Ukrainy. Obshchaya i Osobennaya chasty: Uchebnik; pod. red. zasluženogo deyatelya nauki i tekhniki Ukrainy, doktora yurid. nauk, professora Ye.L. Strel'tsova. KH. : OOO «Odyssey», 2002. S. 403-425.
11. Berzin P.S. Zlochyny proty dovkillya. Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrainy: U 2-kh t. - T. 2.; za zah. red. P.P. Andrushka, V.H. Honcharenka, YE.V. Fesenska. [3-te vyd. pererob. ta dopov.]. K. : Alerta; KNT; Tsentru uchbovoyi literatury, 2009. S. 6-76.
12. Antypov V.I. Komentar do st.238 KK Ukrainy. Naukovo-praktychnyy komentar do Kryminal'noho kodeksu Ukrainy. [4-te vyd. pererobl. ta dopovn.]; vidpovidal'nyy red. S.S. Yatsenko. K. : A.S.K., 2006. S. 491-493.
13. Zhevlakov É.N. Ponyatie ékologicheskikh prestupleniy. Ob'ekt y systema. Problemy bor'by s ékologicheskimi pravnaruseniyami v svete resheniy XXVII s"ezda KPSS. M. : VYUZY, 1990. S. 5-24.
14. Lyapunov YU. Uholovno-pravovaya okhrana pryrody v SSSR. Sovet'skaya yustitsiya. 1973. № 23. S. 11-15.
15. Smikh V.V. Kryminal'na vidpovidal'nist' za porushennya prava osoby na pravovu dopomohu: Monohrafiya / Za zah. red. prof. M.I. Mel'nyka, V.V. Smikh. K. : Atika – N, 2012. 200 s.
16. Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy vid 25 chervnya 1991r. № 1264-KHII. (Redaktsiya vid 01.01.2022) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1991. № 41. St. 546. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
17. Pro vykorystannya yadernoyi enerhiyi ta radiatsiynu bezpeku: Zakon Ukrainy vid 8 lyutoho 1995 r. № 39-95-VR. (Redaktsiya vid 01.01.2022) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1995. № 12. St. 82. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>
18. Pro vydobuvannya ta pererobku uranovykh rud: Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 1997 r. № 645 / 97-VR. (Redaktsiya vid 24.11.2019) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1998. № 11-12. St. 41. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-%D0%B2%D1%80#Text>
19. Pro zakhyst lyudyny vid vplyvu ionizuyuchoho vyprominyuvannya: Zakon Ukrainy vid 14 sichnya 1998 r. № 15 / 98-VR. (Redaktsiya vid 24.02.2020.) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1998. №22. St. 115. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Kodeks tsyvil'noho zakhystu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02.10.2012, № 5403-VI. (Redaktsiya vid 03.04.2022) Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2013. № 34-35. st. 458. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
21. Pro zonu nadzvychaynoyi ekolohichnoyi sytuatsiyi: Zakon Ukrainy vid 13 lypnya 2000 r. № 1908-III. (Redaktsiya vid 28.12.2015) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2000. № 42. St. 348. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>
22. Pro informatsiyu: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnya 1992 r. № 2657-KHII. (Redaktsiya vid 01.01.2022) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1992. № 48. St. 650. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
23. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi: Zakon Ukrainy vid 13 sichnya 2011 r. № 2939-VI. (Redaktsiya vid 19.02.2022) Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2011. № 32. St. 314. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
24. Pro otsinku vplyvu na dovkillya : Zakon Ukrainy vid 23.05.2017 № 2059-VIII. (Redaktsiya vid 13.05.2022). Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2017. № 29. st. 315. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
25. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu ekolohichnu inspektsiyu Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.04.2017, № 275. (Redaktsiya vid 01.01.2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>
26. Pro porядok i periodychnist' obnaroduvannya vidomostey pro ekolohichnu, v tomu chysli radiatsiynu, obstanovku ta stan zakhvoryuvanosti naselennya: Postanova Rady Ministriv URSR № 100 vid 28.04.1990 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-90-%D0%BF#Text>. Zaholovok z ekranu.
27. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro metrolohichnu sluzhbu Derzhavnoyi sluzhby Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsiy: Nakaz vid 27.07.2017 № 396 Derzhavnoyi sluzhby Ukrainy z nadzvychaynykh sytuatsiy (DSNS Ukrainy). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0396388-17#Text>
28. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro derzhavnyy sanitarno-epidemiolohichnyy nahlyad v Ukraini : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.06.1999 r. № 1109 (u redaktsiyi postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 serpnia 2002 r. № 1217. Ofitsiynyy visnyk Ukrainy vid 09.07.1999. № 25. St. 127. (Redaktsiya vid 23.07.2014) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-99-%D0%BF#Text>
29. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro shchokvartal'ne informuvannya naselennya cherez ZMI pro ob'yekty, yaki ye naybil'shmy zabrudnyuvachamy navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha: Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha Ukrainy vid 01.11.2005. № 397. Ofitsiynyy visnyk Ukrainy. 2005 r. № 51. St. 3223. (Redaktsiya vid 18.07.2011) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1510-05#Text>

30. Pro Zahal'noderzhavnu prohramu formuvannya natsional'noyi ekolohichnoyi merezhi Ukrainy na 2000–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 21.09.2000 r. № 1989-III. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2000. № 47. St. 405. (Redaktsiya vid 10.06.2012) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>
31. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro derzhavnu systemu monitorynhu dovkillya: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 bereznya 1998 r. № 391. Ofitsiyny visnyk Ukrainy vid 16.04.1998. № 13. St. 91. (Red. vid 01.09.2021) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF#Text>
32. Tatsyy V.YA. Prestuplenye protyv pryrodnykh bahat•stv SSSR. Uholovnoe pravo USSR: Osobennaya chast': Uchebnyk. Pod red. M.Y. Bazhanova y dr. K. : Vysshaya shkola. Holovnoe yzd-vo, 1989. 503 s.
33. Ishchenko O.M., Matviychuk V.K., Yerosova I.YU. Kryminal'no-pravovyy zakhyst atmosfernoho povitrya: Navchal'nyy posibnyk. K. : RVV MVS Ukrainy, 1994. 64 s.
34. Nykyforov B.S. Ob"ekt prestuplenyya po Sovet•skomu uholovnomu pravu. M.: Hosyuryzdat, 1960. 229 s.
35. Drozdov A.V. Chelovek y obshchestvennye otnosheniya. L. : Yzd-vo Lenynhr. Hos. Un-ta, 1966.